

Категорія справи № 490/1087/21: **Цивільні справи (з 01.01.2019); Справи позовного провадження; Справи у спорах, що виникають із сімейних відносин, з них.**

Надіслано судом: **не визначено**. Зареєстровано: **08.07.2022**. Оприлюднено: **11.07.2022**.

Дата набрання законної сили: **23.06.2022**

Номер судового провадження: **61-18232ск21**

Верховний
Суд

Постанова

Іменем України

23 червня 2022 року

м. Київ

справа № 490/1087/21

провадження № 61-18232св21

Верховний Суд у складі колегії суддів Третьої судової палати Касаційного цивільного суду:

головуючого - Фаловської І. М.,

суддів: Ігнатенка В. М., Карпенко С. О., Мартева С. Ю. (суддя-доповідач), Сердюка В. В.,

учасники справи:

позивач (за зустрічним позовом відповідач) - ОСОБА_1 ,

відповідач (за зустрічним позовом позивач) - ОСОБА_2 ,

треті особи: Служба у справах дітей Адміністрації Центрального району Миколаївської міської ради, Виконавчий комітет Миколаївської міської ради, як орган опіки та піклування,

третя особа, яка заявляє самостійні вимоги - ОСОБА_3 , в інтересах якого діє законний представник ОСОБА_2 ,

розглянув у порядку спрощеного позовного провадження касаційну скаргу ОСОБА_3 , в інтересах якого діє законний представник ОСОБА_2 , подану адвокатом Каменською Ніною Петрівною, на ухвалу Центрального районного суду м. Миколаєва від 26 липня 2021 року у складі судді Шолох Л. М. та постанову Миколаївського апеляційного суду від 29 вересня 2021 року у складі колегії суддів: Темнікової В. І., Бондаренко Т. З., Крамаренко Т. В.,

ВСТАНОВИВ:

Описова частина

Короткий зміст позовних вимог

У лютому 2021 року ОСОБА_1 звернулася до суду з позовом до ОСОБА_2 , за участю третіх осіб: Служби у справах дітей Адміністрації Центрального району Миколаївської міської ради, Виконавчого комітету Миколаївської міської ради, як орган опіки та піклування, в якому просила суд визначити місце проживання ОСОБА_3 , ІНФОРМАЦІЯ_1 , з матір'ю ОСОБА_1 .

У травні 2021 року ОСОБА_3 , ІНФОРМАЦІЯ_1 , через законного представника ОСОБА_2 (батько), як третя особа, яка заявляє самостійні вимоги, звернувся з позовом до ОСОБА_1 , в якому просив суд: визначити місце проживання дитини ОСОБА_3 з батьком ОСОБА_2 ; заборонити ОСОБА_1 та/або будь-яким іншим особам змінювати місце проживання дитини ОСОБА_3 ; зобов'язати ОСОБА_1 та/або будь-яких інших осіб, за обставин зміни місця проживання дитини ОСОБА_3 , повернути дитину його батьку ОСОБА_2 (а. с. 75-76).

У червні 2021 року ОСОБА_2 звернувся до суду з зустрічним позовом до ОСОБА_1 , в якому просив суд визначити місце проживання ОСОБА_3 , ІНФОРМАЦІЯ_1 , із ним, батьком.

Короткий зміст ухвали суду першої інстанції

Центральний районний суд м. Миколаєва ухвалою від 26 липня 2021 року клопотання представника позивача - адвоката Маркіна С. І. задовольнив.

Визнав явку представників Служби у справах дітей Адміністрації Центрального району Миколаївської міської ради та Виконавчого комітету Миколаївської міської ради як органу опіки та піклування обов'язковою.

Повторно зобов'язав Виконавчий комітет Миколаївської міської ради як орган опіки та піклування надати у строк до 01 жовтня 2021 року висновок про доцільність визначення місця проживання малолітньої дитини, ОСОБА_3 , ІНФОРМАЦІЯ_1 , з матір'ю ОСОБА_1 .

У прийнятті до розгляду позовної заяви третьої особи, яка заявляє самостійні вимоги на предмет спору, ОСОБА_3 , в інтересах якого діє законний представник ОСОБА_2 відмовив.

Повернув матеріали позовної заяви ОСОБА_3 , в інтересах якого діє законний представник ОСОБА_2 , заявнику.

Повернув ОСОБА_2 суму судового збору у розмірі 2 724,00 грн, сплаченого відповідно до квитанції від 26 травня 2021 року № 56113335.

Прийняв до спільного розгляду та об'єднав в одне провадження із первісним позовом ОСОБА_1 зустрічний позов ОСОБА_2 до ОСОБА_1 про визначення місця проживання ОСОБА_3, ІНФОРМАЦІЯ_1, з батьком ОСОБА_2.

Суд першої інстанції виходив з того, що предметом спору між ОСОБА_1 та ОСОБА_2 у цій справі є місце проживання їх спільного сина ОСОБА_3, ІНФОРМАЦІЯ_1 (6 років). Тобто у даному випадку існує спір між батьками стосовно місця проживання їх спільної дитини, а ОСОБА_3 у даному випадку не є третьою особою із самостійними вимогами.

Місце проживання ОСОБА_3, ІНФОРМАЦІЯ_1, яке є предметом спору у цій справі, має бути вирішено між його батьками.

Короткий зміст постанови суду апеляційної інстанції

На ухвалу суду першої інстанції в частині відмови у прийнятті до розгляду позовної заяви третьої особи, яка заявляє самостійні вимоги щодо предмета спору подав апеляційну скаргу ОСОБА_3, в інтересах якого діє законний представник ОСОБА_2.

Миколаївський апеляційний суд постановою від 29 вересня 2021 року апеляційну скаргу ОСОБА_3, в інтересах якого діє законний представник ОСОБА_2, підписану його представником - адвокатом Каменською Н. П., залишив без задоволення.

Ухвалу Центрального районного суду м. Миколаєва від 26 липня 2021 року в частині відмови у прийнятті до розгляду позовної заяви третьої особи, яка заявляє самостійні вимоги щодо предмета спору - ОСОБА_3, в інтересах якого діє законний представник ОСОБА_2, залишив без змін.

Апеляційний суд мотивував постанову тим, що предметом спору у даній справі з юридичної точки зору є взаємовідносини батьків (їх взаємні права та обов'язки) щодо участі у вихованні спільної дитини, в тому числі і визначенні її місця проживання.

З огляду на статтю 160 СК України, місце проживання дитини, яка не досягла десяти років, визначається за згодою батьків.

Думка дитини в такому випадку обов'язково враховується органами, на які покладено обов'язок вирішення спору між батьками щодо місця проживання дитини, у разі його виникнення.

Позов малолітнього ОСОБА_3, якому виповнилося тільки 6 років, як третьої особи, яка заявляє самостійні вимоги на предмет спору, стосується визначення його місця проживання за його волевиявленням.

Відповідач ОСОБА_2 заперечує проти вимог позивача і переслідує мету вирішити спір не на користь позивача, а на свою користь, у такий спосіб протиставляючи себе процесуально сторонам справи.

Отже предмет спору, який він заявляє з юридичної точки зору є іншим, ніж предмет спору, який виник між сторонами у даній справі, так як не стосується взаємовідносин саме між батьками щодо участі у вихованні спільної дитини.

З позовом до суду має право звернутися не безпосередньо малолітня особа віком до 14 років від свого імені, а визначені законом особи, яким надано право на захист інтересів малолітньої дитини, від свого імені з зазначенням того, що позов заявлено в інтересах малолітньої особи.

Позов від імені малолітнього ОСОБА_3 через його законного представника ОСОБА_2, не відповідає зазначеним нормам СК України та ЦПК України, а отже поданий без дотримання загальних правил пред'явлення позову.

Короткий зміст вимог касаційної скарги

У касаційній скарзі, поданій у листопаді 2021 року до Верховного Суду, малолітній ОСОБА_3 через законного представника ОСОБА_2, в інтересах якого діє адвокат Каменська Н. П., посилаючись на неправильне застосування судами норм матеріального права та порушення норм процесуального права, просить скасувати судові рішення в частині відмови у прийнятті до розгляду позовної заяви третьої особи, яка заявляє самостійні вимоги щодо предмета спору - ОСОБА_3, в інтересах якого діє законний представник ОСОБА_2, та ухвалити нове рішення про прийняття позовної заяви третьої особи, яка заявляє самостійні вимоги щодо предмета спору - ОСОБА_3, в інтересах якого діє законний представник ОСОБА_2 або направити справу для продовження розгляду до суду першої інстанції.

Аргументи учасників справи

Доводи особи, яка подала касаційну скаргу

Підставою касаційного оскарження заявник зазначає неправильне застосування судами норм матеріального права та порушення норм процесуального права (абзац другий частини другої статті 389 ЦПК України).

Касаційну скаргу мотивував тим, що суди попередніх інстанцій не врахували висновки, викладені у постанові Великої Палати Верховного Суду від 13 березня 2019 року у справі № 916/3245/17, постановою Верховного Суду від 10 лютого 2021 року у справі № 910/6681/20, від 09 вересня 2019 року у справі № 910/12463/18, від 27 вересня 2019 року у справі № 904/323/19, від 05 грудня 2019 року у справі № 911/3132/17, від 11 листопада 2020 року у справі № 912/2751/16; .

відсутній висновок Верховного Суду щодо питання застосування норми права у подібних правовідносинах, а саме: звернення дитини (до 10 років) як третьої особи з самостійними вимогами, через законного представника, щодо визначення її місця проживання з одним із батьків.

Суди першої та апеляційної інстанцій безпідставно та незаконно обмежили право заявника на доступ до суду у такій мірі, що була порушена сама його сутність. Суди порушили норми статті 55 Конституції України та статті 4 ЦПК України.

Відзив на касаційну скаргу не надходив.

Фактичні обставини справи, встановлені судами

Суди встановили, що у лютому 2021 року ОСОБА_1 звернулася до суду з позовом до ОСОБА_2, за участю третіх осіб: Служби у справах дітей Адміністрації Центрального району Миколаївської міської ради, Виконавчого комітету Миколаївської міської ради, як органу опіки

та піклування, в якому просила суд визначити місце проживання ОСОБА_3, ІНФОРМАЦІЯ_1, із нею, з матір'ю.

У травні 2021 року ОСОБА_3, ІНФОРМАЦІЯ_1, через законного представника ОСОБА_2 (батько), як третя особа, яка заявляє самостійні вимоги, звернувся з позовом до ОСОБА_1, в якому просив суд: визначити місце проживання дитини ОСОБА_3 з батьком ОСОБА_2; заборонити ОСОБА_1 та/або будь-яким іншим особам змінювати місце проживання дитини ОСОБА_3; зобов'язати ОСОБА_1 та/або будь-яких інших осіб, за обставин зміни місця проживання дитини ОСОБА_3, повернути дитину його батьку ОСОБА_2 (а.с. 75-76).

У червні 2021 року ОСОБА_2 звернувся до суду з зустрічним позовом до ОСОБА_1, в якому просив суд визначити місце проживання ОСОБА_3, ІНФОРМАЦІЯ_1, із ним, батьком.

Мотивувальна частина

Позиція Верховного Суду

Відповідно до частини першої статті 389 ЦПК України учасники справи, а також особи, які не брали участі у справі, якщо суд вирішив питання про їхні права, свободи, інтереси та (або) обов'язки, мають право оскаржити у касаційному порядку рішення суду першої інстанції після апеляційного перегляду справи та постанову суду апеляційної інстанції, крім судових рішень, визначених у частині третій цієї статті.

Абзацом другим частини другої статті 389 ЦПК України передбачено, що підставами касаційного оскарження судових рішень, зазначених у пунктах 2, 3 частини першої цієї статті, є неправильне застосування судом норм матеріального права чи порушення норм процесуального права.

Межі розгляду справи судом

Підставою для відкриття касаційного провадження є абзац другий частини другої статті 389 ЦПК України.

Оскільки ухвала місцевого суду оскаржена лише в частині відмови у прийнятті до розгляду позовної заяви третьої особи, яка заявляє самостійні вимоги щодо предмета спору - ОСОБА_3, в інтересах якого діє законний представник ОСОБА_2, в решті ухвалу місцевого суду Верховний Суд не переглядає.

Постанова Миколаївського апеляційного суду від 29 вересня 2021 року Верховним Судом переглядається повністю.

Касаційна скарга підлягає задоволенню з таких підстав.

Мотиви, з яких виходить Верховний Суд, та застосовані норми права

Згідно з частиною третьою статті 3 ЦПК України провадження в цивільних справах здійснюється відповідно до законів, чинних на час вчинення окремих процесуальних дій, розгляду і вирішення справи.

Відповідно до частин першої та другої статті 400 ЦПК України переглядаючи у касаційному порядку судові рішення, суд касаційної інстанції в межах доводів та вимог касаційної скарги, які стали підставою для відкриття касаційного провадження, перевіряє правильність застосування судом першої або апеляційної інстанції норм матеріального чи процесуального права і не може встановлювати або (та) вважати доведеними обставини, що не були встановлені в рішенні чи відкинуті ним, вирішувати питання про достовірність або недостовірність того чи іншого доказу, про перевагу одних доказів над іншими.

Суд касаційної інстанції перевіряє законність судових рішень лише в межах позовних вимог, заявлених у суді першої інстанції.

Відмовляючи у прийнятті до розгляду позовної заяви третьої особи, яка заявляє самостійні вимоги щодо предмета спору, місцевий суд, з висновками якого погодився суд апеляційної інстанції, виходив з того, що у даному випадку існує спір між батьками щодо визначення місця проживання дитини, яка не досягла десяти років (6 років) сина, яке відповідно до вимог статті 160 СК України визначається за згодою батьків, а тому дитина не є третьою особою із самостійними вимогами у цій справі.

Колегія суддів не може погодитись із такими висновками у повному обсязі враховуючи наступне.

Відповідно до статей 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі - Конвенція) кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом, який вирішить спір щодо його прав та обов'язків цивільного характеру.

Європейський суд з прав людини наголошує на тому, що право на доступ до суду має бути ефективним. Реалізуючи пункт 1 статті 6 Конвенції, кожна держава-учасниця Конвенції вправі встановлювати правила судової процедури, в тому числі й процесуальні заборони і обмеження, зміст яких - не допустити судовий процес у безладний рух.

Разом з тим, не повинно бути занадто формального ставлення до передбачених законом вимог, так як доступ до правосуддя повинен бути не лише фактичним, але й реальним.

У справі «Беллет проти Франції» Європейський суд з прав людини зазначив, що стаття 6 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод містить гарантії справедливого судочинства, одним з аспектів яких є доступ до суду. Рівень доступу, наданий національним законодавством, має бути достатнім для забезпечення права особи на суд з огляду на принцип верховенства права в демократичному суспільстві. Для того, щоб доступ був ефективним, особа повинна мати чітку практичну можливість оскаржити дії, які становлять втручання у її права.

Частиною першою статті 4 ЦПК України передбачено, що кожна особа має право в порядку, встановленому цим Кодексом, звернутися до суду за захистом своїх порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів.

Відповідно до частини першої статті 52 ЦПК України треті особи, які заявляють самостійні вимоги щодо предмета спору, можуть вступити у справу до закінчення підготовчого провадження або до початку першого судового засідання, якщо справа розглядається в порядку спрощеного позовного провадження, подавши позов до однієї або декількох сторін.

Підстави повернення позовної заяви передбачені частинами третьою, четвертою статті 185 ЦПК України.

Така процесуальна дія як відмова у прийнятті до розгляду позовної заяви ЦПК України не передбачена.

Частина друга статті 47 ЦПК України надає можливість неповнолітнім особам віком від 14 до 18 років особисто здійснювати цивільні процесуальні права та виконувати свої обов'язки в суді у справах, що виникають з відносин, у яких вони особисто беруть участь, якщо інше не встановлено законом;

Частиною першою статті 18 СК України визначено, що кожен учасник сімейних відносин, який досяг 14 років, має право на безпосереднє звернення до суду за захистом свого права або інтересу, а частиною четвертою статті 152 СК України визначено право дитини на звернення за захистом своїх прав та інтересів безпосередньо до суду, якщо вона досягла 14 років.

Частиною першою та другою статті 160 СК України визначено, що місце проживання дитини, яка не досягла десяти років, визначається за згодою батьків. Місце проживання дитини, яка досягла десяти років, визначається за спільною згодою батьків та самої дитини. Якщо батьки проживають окремо, місце проживання дитини, яка досягла чотирнадцяти років, визначається нею самою (частина третя статті 160 СК України).

Частина п'ята статті 55 Конституції України визначає, що кожен має право будь-якими не забороненими законом засобами захищати свої права і свободи від порушень і протиправних посягань.

Отже, права, свободи та інтереси малолітніх осіб віком до 14 років захищають у суді відповідно їхні батьки, усиновлювачі, опікуни чи інші особи, визначені законом. За клопотанням малолітньої особи, якщо це відповідає її інтересам, суд може призначити або замінити законного представника.

Аналіз зазначених норм права свідчить, що з позовом до суду має право звернутися не безпосередньо малолітня особа віком до 14 років від свого імені, а визначені законом особи, яким надано право на захист інтересів малолітньої дитини, від свого імені з зазначенням того, що позов заявлено в інтересах малолітньої особи.

Малолітній ОСОБА_3 звернувся до суду з позовом як третя особа, яка заявляє самостійні вимоги на предмет спору, через свого законного представника ОСОБА_2, що відповідає наведеним нормам чинного законодавства.

Отже висновки судів попередніх інстанцій про те, що поданий позов від імені малолітнього ОСОБА_3 через його законного представника ОСОБА_2 не відповідає зазначеним нормам права та поданий без дотримання загальних правил пред'явлення позову є помилковими.

Неприйнятними є висновки суду апеляційної інстанції про те, що предмет спору, який він заявляє з юридичної точки зору є іншим, ніж предмет спору, який виник між сторонами у цій справі, так як не стосується взаємовідносин саме між батьками щодо участі у вихованні спільної дитини, оскільки визначення місця проживання ОСОБА_3 безпосередньо стосується його інтересів.

Колегія суддів звертає увагу на те, що у разі встановлення судом безпідставності чи необґрунтованості позову, суд має відмовити у позові по суті, а не відмовляти у його прийнятті.

У рішенні у справі «Мірагалъ Есколано та інші проти Іспанії» від 13 січня 2000 року та у справі «Перес де Рада Каваніллес проти Іспанії» від 28 жовтня 1998 року Європейський суд з прав людини вказав, що надто суворе тлумачення внутрішніми судами процесуальної норми позбавило заявника права доступу до суду і завадило розгляду її позовних вимог. Це визнано порушенням статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

Місцевий суд, з висновками якого погодився апеляційний суд, наведеного не врахував, неправильно застосував положення статті 52 ЦПК України, а тому ухвала місцевого суду у частині відмови у прийнятті до розгляду позовної заяви третьої особи, яка заявляє самостійні вимоги щодо предмета спору та постанова апеляційного суду не можуть вважатися законними та обґрунтованими.

Висновки Верховного Суду за результатами розгляду касаційної скарги

Згідно з частинами першою, третьою-четвертою статті 406 ЦПК України ухвали судів першої та апеляційної інстанцій можуть бути оскаржені в касаційному порядку у випадках, передбачених пунктами 2, 3 частини першої статті 389 цього Кодексу. Касаційні скарги на ухвали судів першої чи апеляційної інстанцій розглядаються у порядку, передбаченому для розгляду касаційних скарг на рішення суду першої інстанції, постанови суду апеляційної інстанції. У випадках скасування судом касаційної інстанції ухвал суду першої або апеляційної інстанцій, які перешкоджають провадженню у справі, справа передається на розгляд відповідного суду першої або апеляційної інстанції.

Частиною шостою статті 411 ЦПК України передбачено, що підставою для скасування судових рішень суду першої та апеляційної інстанцій і направлення справи для продовження розгляду є порушення норм матеріального чи процесуального права, що призвели до постановлення незаконної ухвали суду першої інстанції та (або) постанови суду апеляційної інстанції, що перешкоджають подальшому провадженню у справі.

Враховуючи наведене, колегія суддів вважає за необхідне касаційну скаргу задовольнити, ухвалу суду першої інстанції в частині відмови у прийнятті до розгляду позовної заяви третьої особи, яка заявляє самостійні вимоги щодо предмета спору та постанову суду апеляційної інстанції скасувати та направити справу для продовження розгляду до суду першої інстанції у цій частині.

Керуючись статтями 400, 406, 411, 416 ЦПК України, Верховний Суд у складі колегії суддів Третьої судової палати Касаційного цивільного суду

ПОСТАНОВИВ:

Касаційну скаргу ОСОБА_3, в інтересах якого діє законний представник ОСОБА_2, подану адвокатом Каменською Ніною Петрівною задовольнити.

Ухвалу Центрального районного суду м. Миколаєва від 26 липня 2021 року у частині відмови у прийнятті до розгляду позовної заяви третьої особи, яка заявляє самостійні вимоги щодо предмета спору - ОСОБА_3, в інтересах якого діє законний представник ОСОБА_2, та постанову Миколаївського апеляційного суду від 29 вересня 2021 скасувати.

Справу у цій частині направити до суду першої інстанції для продовження розгляду.

Постанова суду касаційної інстанції набирає законної сили з моменту її прийняття, є остаточною та оскарженню не підлягає.

Головуючий І. М. Фаловська **Судді:** В. М. Ігнатенко С. О. Карпенко С. Ю. Мартів В. В. Сердюк